

AUTEURS : JAH VAN DEN BRINK EN
MARIH LIEBERTS, NOV. 1983

BW-1 : STUDIE DAT I BOUWEN YOUR DE BUURT: DE
BEROEPS PRAKTIJK VAN BEWONERSDESKUNDIGE.
BEWONERSDESKUNDIGEN EN BOUWEN VOOR DE BUURT.

Met de opkomst begin jaren 70-tig van de bewonersbe-
moeienissen met de stadsvernieuwing zien we ook het
verschijnsel van bewonersdeskundigen opkomen. In eer-
ste instantie betrof het vrijwilligers, die hun des-
kundigheid ter beschikking stelden om de positie van
bewoners in het bouw- en stadsvernieuwingsproces te
versterken. Geleidelijk zien we geïnstitutionaliseer-
de rechtposities ontstaan, waarbij ook de salariëring
niet afwijkt van andere beroepsgroepen (1). Op dit
moment zijn er in Nederland ca. 100 bouwkundigen
werkzaam als bewonersdeskundige verspreid over het
hele land en vooral in grote steden, waar de stads-
vernieuwingsproblematiek het grootst is. De aanwezig-
heid van bewonersdeskundigen wordt in eerste instan-
tie bepaald door de aanwezige problemen en niet het
politieke klimaat binnen een gemeente (2).

In hoeverre de beroepspraktijk van bewonersdes-
kundige zich ook verder kan ontwikkelen, zal in ster-
ke mate bepaald worden door de gevolgen van de ekono-
mische crisis voor de stadsvernieuwing en de subsidie-
stroom, waarvan de bewonersdeskundigen afhankelijk
zijn. Het beleidsvoornemen, neergelegd in het Meer-
jarenplan Stadsvernieuwing, maakt de toekomst onzeker
, omdat bouwen voor de buurt als het ware wordt los-
gelaten.

Alvorens in te gaan op mogelijke ontwikkelingen in de
toekomst willen we hier een beeld geven van het ont-
staan en de inhoud van de beroepspraktijk van de

bewonersdeskundige.

Verschuivingen binnen de Volkshuisvesting.

De opkomst van het verschijnsel 'renovatie' en nieuwbouw in stadsvernieuwingsgebieden, aangeduid met bouwen voor de buurt, in de 70-er jaren hebben aanzetten gegeven voor nieuwe ontwikkelingen. Deze nieuwe ontwikkelingen hangen nauw samen met de verschuiving die hier is opgetreden in verhouding tussen opdrachtgever en gebruiker.

Om deze verschuiving te begrijpen moeten we even terug in de geschiedenis en wel naar het moment dat het kapitalisme ook zijn intrede doet op de woningbouwmarkt. Vanaf dat moment is het niet meer vanzelfsprekend dat er gebouwd wordt voor de gebruiker maar voor de markt. De woning wordt een waar en er vindt een scheiding plaats tussen opdrachtgever en gebruiker voor een groot deel van de bevolking, die afhankelijk wordt van wat er aan woningen te huur of te koop wordt aangeboden. Deze markt kende alleen de koopkrachtige vraag, die ook bepalend was voor de verhouding opdrachtgever-gebruiker.

Gedurende de eeuw, dat huisvesting ook onderworpen is aan de kapitalistische produktiewijze, hebben zich er geleidelijk een aantal verschuivingen voorgedaan. Zo maakte de invoering van de Woningwet van 1901 het mogelijk dat er niet alleen gebouwd werd voor de markt maar ook voor de 'sociale' markt. Het duurt echter tot begin twintiger jaren voor de sociale woningbouw

van de grond komt en de bouwkundigen, veelal progressieve architecten, zich gaan bemoeien met huisvesting van de werkende bevolking. Dit vormt de eerste belangrijke verschuiving in de ontwikkeling van bouwen voor de markt in het bouwen voor de sociale markt. Het duurt echter tot begin zeventiger jaren voordat de tweede verschuiving optreedt. Was in de twintiger jaren nog sprake van 'anonieme' sociale markt, in de zeventiger jaren weten bewonersorganisaties in de stadsvernieuwing dit te doorbreken door de lokatie, waar gebouwd wordt, te bevechten en te klaimen zodat er voor de zittende bewoners gebouwd wordt. Vanaf dat moment gaan gebruikers/bewoners zich ook met het plan-, uitvoerings- en beheerproces bemoeien. De periode van bouwen voor de buurt is aangebroken. Natuurlijk is de wijziging voor de gebruikers in bepaalde opzichten relatief, want nog steeds is het betaalbaarheidsvraagstuk niet opgelost, en is de zeggenschap, die verband houdt met de eigendomsverhoudingen, nog zeer marginaal.

De laatste ontwikkeling, de verschuiving van 'bouwen voor de buurt' naar 'bouwen met de buurt' duidt op de ontwikkeling naar de toenemende invloed van bewoners in stadsvernieuwing bij de totstandkoming en instandhouding van de woning. Dit heeft niet alleen betrekking op, hoe er gebouwd gaat worden maar ook hoe er gewoond gaat worden. Bij dit laatste moeten we niet alleen denken aan de traditionele bewonersorganisaties maar ook aan nieuwe verschijnselen zoals krakers, woongroepen en centraal wonen.

Bovengenoemde ontwikkelingen moeten beschouwd worden in het kader van de toenemende emancipatie, die zich uit in toenemende mate, waarin het individu zich losmaakt uit zijn traditionele binding in het gezinsverband en experimenteert met nieuwe vormen van samenleven, en in maatschappelijke emancipatieprocessen, waarbij zgn. 'sociale bewegingen' zich ontwikkelen buiten en veelal ook tegen de gevestigde en traditionele organen (3) (13).

Het ontstaan van de bewonersdeskundigen.

Advocacy planning is als begrip ontstaan in het midden van de jaren 50 in de V.S. als reactie op de eenzijdige en waarde vrije wijze van plannen maken. Waren het in eerste instantie juristen, later volgden sociaal werkers, artsen en architecten (4). Een 2-tal benaderingen waren te onderscheiden : het beoordelen van plannen en het maken van alternatieven, en een meer politieke vorm van werken, gericht op het oplossen van akute huisvestingsproblemen.

Ook in Nederland ontstonden eind 60-er, begin 70-er jaren als gevolg van het toenmalige huisvestingsbeleid en de city-vorming in de grote steden dergelijke initiatieven als in Amerika. Werkgroep Dooievaar in Den Haag was in 1970 één van de eersten, die deze maatschappelijke opstelling ten uitvoer bracht (5). Tegelijkertijd maakte Werkgroep 2000 in Helmond de eerste aanzetten voor groot opgezette inspraakprocessen. Inspraak wordt hierbij gezien als een middel om

bij te dragen aan de bewustwording en het verkrijgen van meer inzicht in de ruimtelijke problemen voor groepen van bewoners. Het aksent ligt op het verbeteren van kommunikatielijnen tussen de betrokkenen (6).

Mede door het verzet van bewoners tegen afbraak en slechte woonomstandigheden is het beleid veranderd. Veel meer is het aksent op renovatie en vervangende nieuwbouw komen te liggen. Bewoners verlangden werkelijke invloed op renovatie en nieuwbouw, d.w.z. kwaliteit en kosten, materiaalkeuze en uitvoeringswijze (7). Om hun argumenten en ideeën niet te laten ondersneeuwen zochten bewoners steun bij deskundigen en kwamen hiervoor veelal terecht bij individuele studenten van TH's en Akademies voor Bouwkunst. Met de meest uiteenlopende ideeën gingen de studenten aan de slag en probeerden zo een koppeling tussen de maatschappelijke praktijk en hun studie te leggen. Het bouwkundig adviesburo voor buurtbewoners (BAB) op de TH in Eindhoven is hiervan een voorbeeld.

Doordat de problemen in de stadsvernieuwing toenamen, de medewerking van bewoners onontbeerlijk was en de bewonersgroepen de continuïteit van deze ondersteuning noodzakelijk vonden, is in steden als Rotterdam, Dordrecht, Haarlem en Utrecht rond 1975 betaalde technische ondersteuning verkregen. Bovendien werd in 1973 reeds het Landelijk Ombudsteam Stadsvernieuwing (LOS) opgericht. Later zijn ook andere landelijk opererende organisaties opgericht, die zich richten op de verbetering van de bewonerspositie bij de huisves-

ting, zoals Stichting Bouw hulp, KOVOS en Planwinkel. Eind 70-er jaren is het aantal steden, dat de beschikking kreeg over een eigen deskundige verder uitgebreid, zoals Alkmaar, Delft, Gouda, Den Haag, Groningen, Leiden, Schiedam, Vlaardingen.

Werksoorten en eisen aan de bewonersdeskundigen.

Doelgerichte belangenbehartiging van bewoners vereist meer dan het maken van alternatieve plannen. Bij het werk van de technische bewonersondersteuning kunnen we een aantal soorten activiteiten onderscheiden : informatie, advies, onderzoek en controle (8). Zij hebben betrekking op de wijze, waarop deskundigheid wordt ingebracht. Informatie heeft een algemeen karakter waarbij niet zozeer ingegaan wordt op de problemen die spelen in de betreffende buurt. Het beschikbaar stellen en het geven van informatie kan men beschrijven als een basis-activiteit.

Advies betekent dat de problemen die spelen in de buurt het uitgangspunt zijn. Overleg over de situatie in de buurt en de strategie en tactiek om de problemen verholpen te krijgen zijn noodzakelijk. Advies betekent niet een afgerond antwoord, maar het samen zoeken naar de voor deze situatie 'beste' oplossing, door het wederzijds stellen van vragen en het geven van antwoorden.

Onderzoek is in een aantal situaties nodig om de advisering aan de buurt concreter te maken.

Bij het onderzoek door de bewonersdeskundige ligt de

nadruk op de actie-gerichte aanpak. Het prinsiepe hiervan is dat de bewoners zelf een belangrijke bijdrage leveren aan het onderzoek en dat de informatie van de bewoners zelf over de betreffende problemen als uitgangspunt dient voor het verdere verloop van het onderzoek.

Het werk speelt zich af in direkte samenwerking met de bewonersorganisatie in de vorm van onderzoek en vergaderingen met de organisatie, de buurt, de verhuurder en gemeente ; soms ook met individuele bewoners.

Het kunnen beoordelen van plannen voor verbetering van woningen en woonomgeving op die aspecten van kwaliteit en kosten, die voor de bewoners een rol spelen , is van belang. De nadruk van het werk ligt duidelijk niet op het ontwerpen, maar het samen met de bewonersorganisatie werken voor betaalbare en goede huisvesting. Dus niet bouwen voor een markt, maar zorgen voor huisvesting of het instandhouden ervan in een buurt.

Niet alleen de wijze waarop de deskundigheid van de technische bewonersdeskundige wordt ingezet vormt een onderscheid met de traditionele bouwkundige, maar ook de werkzaamheden. De technische bewonersdeskundige besteed 60-70% aan niet direkt bouwkundig werk, terwijl het bij de traditionele bouwkundige om 30-40% gaat. Licht het ontwerpwerk bij de traditionele bouwkundige op ruim 26% van zijn werktijd, de bewoners-

deskundige besteedt hieraan nog geen 13%. De werkzaamheden van de bewonersdeskundige zijn veelzijdig en vragen om veel 'passieve' kennis, die afhankelijk van de aktuele situatie in buurt of wijk ingezet wordt (9).

Het vereist een kritiese en reflektieve opvatting over kennis en deskundigheid. De nadruk ligt op de technische en volkshuisvestelijke inbreng, ingepast in de organisatie en de strategie van de bewoners. Hoewel de oppositionele dimensie van de beroepspraktijk zal blijven, is het de vraag, in hoeverre het aktieve karakter plaats zal maken voor de toelevering van specifieke deskundigheid als oppositie-instrument ? Bijvoorbeeld, wordt de bewonersdeskundige de persoon, die tijdens het planproces de woonkwaliteit en de woonlasten bewaakt en hiervoor ook specifieke instrumenten ontwikkelt ?

Mogelijkheden in de toekomst.

Aanvankelijk konstateerden we een verschuiving binnen de volkshuisvesting in de relatie tussen opdrachtgever en gebruiker, die zijn uitdrukking in het begrip 'bouwen voor de buurt' vindt. De steeds verdere stijging van de woonlasten en het beleidsvoornemen neergelegd in het Meerjarenplan Stadsvernieuwing dreigen deze ontwikkeling te verstoren. Door het terugschreeven van de vervangende nieuwbouw en in het bijzonder van het aandeel van de sociale woningbouw wordt het uitgangspunt 'bouwen voor de buurt', dat vooral vorm

kreeg door te bouwen voor de lagere inkomensgroepen, definitief losgelaten (10). Tegelijkertijd zien we dat de bemoeinissen van de bewoners zich niet beperkt hebben tot bouw- en stadsvernieuwingsprocessen en steeds meer uitstrekken naar het beheer van woningen. Uiteindelijk wordt in de beheerfase bepaald wat de woonlasten en de kwaliteit wordt. Het gaat hierbij niet alleen om de inhoudingsakties in stadsvernieuwingswijken, maar ook om na-oorlogse wijken, waar de onderhoudskwaliteit, de hoogte van de stook- en servicekosten, de jaarlijkse huurharmonisatie en de kwaliteit van de geleverde diensten tot conflicten leidt tussen huurder en verhuurder. In prinsiepe is een toenemende maatschappelijke behoefte te konstateren om ondersteuning. De vraag is, of deze behoefte ook gehonoreerd wordt. Uiteindelijk is de ondersteuning van bewoners en ook de bewonersdeskundige afhankelijk van de subsidiestroom. Gemeentelijke bezuinigingen hebben de afgelopen jaren al geleid tot afbraak van het opbouwwerk. Bijvoorbeeld, resente plannen in Amsterdam zullen leiden tot halvering van de ondersteuningskapaciteit (11).

Naast het gevaar van de direkte bezuinigingen op de financiële middelen voor bewonersdeskundigen bestaat het gevaar, dat diverse gemeenten de funktie van bewonersdeskundige gaan invullen met ambtenaren uit het bestaande apparaat. Los van de (on)afhankelijkheidsdiskussie ligt het gevaar erin besloten, dat hierbij voorbij gegaan wordt aan de specifieke deskundigheid, die het vraagt (12).

- (1) Hans Kempel, 'Professionele ondersteuning van bewoners door bouwkundigen', een afstudeerverslag THE, juni 1983.
- (2) Ibidem.
- (3) Helga Fassbinder, 'Woningbouw : van inspraak naar zelfdoen', Plan 12/1982.
- (4) A.J.Dolman, 'Advocacy planning', Plan 6/1974.
- (5) J.v.d.Brink, 'Stadsvernieuwing in het verdomhoekje', een afstudeerverslag AVBR, mei 1979.
- (6) G.v.Otterlo, E.Kalke, 'Werkgroep 2000, advocaat van goede zaken ?', Plan 6/1974.
- (7) Stichting Bouwhulp, 'Theorie versus praktijk', een lezing aan de THE, januari 1982.
- (8) J.v.d.Brink, M.Liebregts, 'Zand of smeerolie', een uitgave van de Konsulenten Stadsvernieuwing te Dordrecht, september 1980.
- (9) Ibidem (1).
- (10) 'Meerjarenplan Stadsvernieuwing', LOS-blad 6/1983.
- (11) OBASA-krant 6/1983.
- (12) Ibidem (1).
- (13) v.Dam - VN.

Auteurs : Jan van den Brink en
Martin Liebregts.